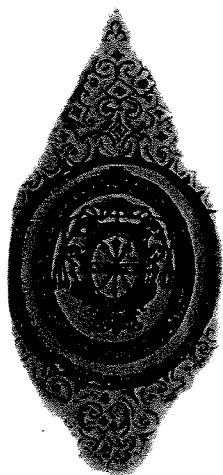

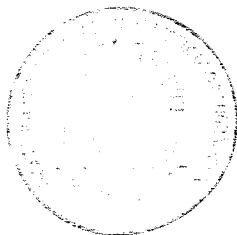
ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οι Έλληνες στη Διασπορά
15ος - 21ος αι.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννης Κ. Χασιώτης, Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Ευρυδίκη Α. Αμπατζή

ΑΘΗΝΑ 2006

ND 3 1 45

8. ΤΣΕΧΙΑ – ΣΛΟΒΑΚΙΑ

Ανδρέας Στεργίου

Σε ολόκληρη τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ως την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, η Βοημία διατηρούσε στενές σχέσεις με τον ελληνοβυζαντινό κόσμο. Στους αιώνες που ακολούθησαν και ως το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η ελληνική παρουσία στη χώρα αυτή ήταν γενικά περιορισμένη· ουσιαστικά εντοπίζεται στην προσωρινή παραμονή στην Πράγα και σε μερικά, ακόμα, αστικά κέντρα μικρών ομάδων ή ακόμα και μεμονωμένων ελλήνων φυγάδων, στρατιωτικών, τυχοδιωκτών και κληρικών. Μαζική μετακίνηση ελληνικών πληθυσμών στο χώρο της Τσεχοσλοβακίας (όπως αυτός προσδιορίστηκε μετά τη διάλυση της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας το 1918) έχουμε μόνο κατά την τελευταία φάση και αμέσως μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα. Πρόκειται για την εγκατάσταση εκεί ενός σημαντικού τμήματος των πολιτικών προσφύγων.

Το σώμα των πολιτικών προσφύγων χωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: η πρώτη συγκροτήθηκε με τα παιδιά που μεταφέρθηκαν από την αριστερή παράταξη, τα δύο τελευταία χρόνια του Εμφυλίου, από εμπόλεμες περιοχές σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (μια ενέργεια που αποκλήθηκε από την πλευρά των νικητών με τον ιστορικά αναχρονιστικό όρο «παιδομάζωμα»). Η δεύτερη αποτελείται από τα υπολείμματα του Δημοκρατικού Στρατού, τα οποία, μετά το τέλος των επιχειρήσεων στο Βίτσι και τον Γράμμο, τον Αύγουστο του 1949, κατέφυγαν εσπευσμένα με τις οικογένειές τους σε διάφορες Λαϊκές Δημοκρατίες. Υπάρχει βέβαια και μία τρίτη μικρότερη κατηγορία, που αποτελείται από αυτούς που εγκατέλειψαν την ελληνική επικράτεια οικειοθελώς, μεσούντος του πολέμου, για να αποφύγουν την εμπλοκή τους στην εμφύλια διαμάχη. Αυτοί ήταν κυρίως κάτοικοι παραμεθόριων περιοχών, και πολλοί από αυτούς επέστρεψαν στον τόπο διαμονής τους μετά το πέρας των εχθροπραξιών.

Στην Τσεχοσλοβακία βρέθηκαν μετά το τέλος του εμφυλίου πρόσφυγες και από τις τρεις κατηγορίες. Ο αρχικός τους αριθμός υπολογίζεται σε περίπου 12.000, από τους οποίους 4.000 ήταν παιδιά, που αφίχθηκαν στην Τσεχοσλοβακία από την άνοιξη του 1948 ως το 1949. Οι υπόλοιποι έφτασαν σε τέσσερα κύματα, μεταξύ του 1949 και του 1950. Το πρώτο κύμα έφτασε μέσω θαλάσσης από την Πολωνία, τα άλλα δύο από το Μπούλκες της Γιουγκοσλαβίας και το τέταρτο από τη Βουλγαρία. Μετά τα γεγονότα στην Ουγγαρία, το 1956, μετακινήθηκαν και άλλοι Έλληνες προς τη χώρα αυτή, λόγω της ανάμιξης τους στην καταστολή της ουγγρικής αντεπανάστασης. Πρόκειται για την πολυπληθέστερη κοινότητα πολιτικών προσφύγων μετά από αυτή της Σοβιετικής Ένωσης.

Μετά την άφιξή τους οι πρόσφυγες προωθήθηκαν αρχικά στην αγροτική τσεχοσλοβωνική παραμεθόριο, για εργασία στον αγροτικό τομέα. Οι ανάγκες της ταχύτατα βιομηχανικά αναπτυσσόμενης Τσεχοσλοβακίας οδήγησαν, ωστόσο, σε νέες μετακινήσεις προς ορισμένες βιομηχανικές πόλεις: Καρνάβα, Οστράβα, Ιεσενίκ, Βρνο, Κριβόβα και Πράγα, προκειμένου οι πρόσφυγες να εργαστούν στα εργοστάσια της περιοχής. Οι περισσότεροι από αυτούς ειδικεύτηκαν στην εξορυκτική βιομηχανία και την υφαντουργία. Κάποιοι από τους πρόσφυγες δεν ανήκαν στο στρατόπεδο των ανταρτών, αλλά ήταν αιχμάλωτοι του κυβερνητικού στρατού. Ορισμένοι από αυτούς (700) μπόρεσαν να επαναπατριστούν τη δεκαετία του 1950, κάποιοι άλλοι έπρεπε, όπως και οι υπόλοιποι, να περιμένουν 30 χρόνια.

Όπως σε όλες τις χώρες του “ανατολικού μπλοκ”, έτσι και στην Τσεχοσλοβακία

επετράπη στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) να διατηρεί, παράλληλα με το εκεί εκπαιδευτικό σύστημα, και το δικό του εκπαιδευτικό μηχανισμό για τη διάδοση της δικής του εθνικής διαπαιδαγώγησης. Ο μηχανισμός αυτός (ο οποίος με την πάροδο του χρόνου ξεπεράστηκε) δημιουργήθηκε για το σύνολο των παιδιών στις σοσιαλιστικές Δημοκρατίες, και καθοδηγούνταν από την ΕΒΟΠ (Επιτροπή Βοήθειας για το Παιδί), που ανέλαβε τη συνολική φροντίδα για την εκπαίδευση των δασκάλων, τη συγγραφή των βιβλίων, την ελληνόγλωσση πολιτική και τη σχολική μόρφωση των παιδιών. Η ΕΒΟΠ δημιουργήθηκε το 1948 από το ΚΚΕ στη Βουδαπέστη και μετεγκαταστάθηκε το 1950 στο Βουκουρέστι μαζί με την εξόριστη ηγεσία. Πρόεδρος της επιτροπής ήταν ο υπουργός Υγείας της κυβέρνησης των ανταρτών, καθηγητής ιατρικής του πανεπιστημίου Αθηνών και πρόεδρος της Ελληνικής Ιατρικής Εταιρείας, στη δεκαετία του 1930, Πέτρος Κόκκαλης. Άλλα μέλη της ήταν η λογοτέχνης Έλλη Αλεξίου, ο φιλόλογος Γιώργος Αθανασιάδης και ο μετέπειτα γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Γρηγόρης Φαράκος. Έργο της ΕΒΟΠ ήταν, φυσικά, και η εθνική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αυτή δεν ήταν ανθελληνική, κατά το πρότυπο των “γενιτσάρων”, όπως υποστήριζε η κυβερνητική παράταξη, αλλά η ιδιότυπη σοσιαλιστική παιδεία που χαρακτήριζε και το εκπαιδευτικό σύστημα των άλλων τότε σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Η κυρίαρχη εθνική ιδεολογία των χωρών αυτών εδραζόταν στην ιδεολογική πλατφόρμα του “προλεταριακού-σοσιαλιστικού πατριωτισμού”, που αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του προλεταριακού διεθνισμού, το οποίο, σύμφωνα με την παραπάνω ιδεολογική παραδοχή, εξέφραζε τα συμφέροντα της εργατικής τάξης σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εθνική υπερηφάνεια ταυτιζόταν, στο πλαίσιο αυτό, όχι με τις εθνικές και πολιτιστικές παραδόσεις ή τη γλωσσική ιδιαιτερότητα, αλλά με τις κατακτήσεις και την πρόοδο της σοσιαλιστικής κοινωνίας, την οποία οι σοσιαλιστές πολίτες όφειλαν να υπηρετούν. Η Σοβιετική Ένωση λοιπόν, η υπόθεση της εργατικής τάξης, ο προλεταριακός διεθνισμός ήταν έννοιες που κατά βάση κυριαρχούσαν στην εκπαίδευση των παιδιών. Ως αξεπέραστα, αέναα πρότυπα πνευματικής και πολιτικής ολοκλήρωσης προπαγανδίζονταν στα παιδικά περιοδικά των πολιτικών προσφύγων (*Επονίτης, Πυρσός, Αετόπουλα, Η Φωνή της Γυναίκας*), υμνητικά μάλιστα, τέσσερα κυρίως πρόσωπα της σοσιαλιστικής παράδοσης: ο Στάλιν, ο Μπελογιάννης, ο Ζαχαριάδης και ο Σταχάνοφ. Τα τέσσερα αυτά πρόσωπα συμβόλιζαν και τις τέσσερις βασικές αρχές του σοσιαλιστικού ιδεατού ανθρώπου: του οδηγού, υπηρέτη της παγκόσμιας ειρήνης για τον Στάλιν, του ήρωα, υπηρέτη του κόμματος για τον Μπελογιάννη, του οργανωτή και πρωτοπόρου της σοσιαλιστικής απελευθέρωσης για τον Ζαχαριάδη και του θυσιαζόμενου υπέρ της οικοδόμησης της σοσιαλιστικής κοινωνίας για τον Σταχάνοφ.

Αρκετοί πρόσφυγες εγκολπώθηκαν τις παραπάνω ιδεολογικές παραδοχές, έθεσαν τον εαυτό τους στην υπηρεσία του κομματικού αγώνα και ακολούθησαν συνειδητά κομματική καριέρα στις ανατολικές χώρες. Κάποιοι άλλοι όμως, θέλοντας με την πρώτη ευκαιρία να επιστρέψουν στην Ελλάδα, υπέβαλαν αιτήσεις στην ελληνική πρεσβεία της Πράγας ή σε άλλες ελληνικές πρεσβείες του Εξωτερικού, με στόχο τον επαναπατρισμό τους. Στις ελληνικές πρεσβείες, ωστόσο, τους περίμενε συχνά η κοινοποίηση της απόφασης της ελληνικής κυβέρνησης, που τους αφαιρούσε την ελληνική ιθαγένεια. Πολλοί μάλιστα είχαν καταδικαστεί ερήμην –και εν αγνοία τους– ως εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου. Χρειάστηκε να παρέλθει αρκετός χρόνος, δειλά από το 1974 και κυρίως μετά το 1981, για να αρχίσουν να ξεπερνιούνται τέτοιου είδους αντιλήψεις. Πολύ μεγάλη ώθηση στην

τάση παλιννόστησης έδωσε η συμφωνία μεταξύ Αθήνας και Πράγας, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, που ρύθμιζε τα συνταξιοδοτικά και ασφαλιστικά ζητήματα των ελλήνων πολιτικών προσφύγων.

Η κραυγαλέα προσωπολατρεία, που χαρακτήριζε την ιδεολογική διαπαιδαγώγηση των προσφύγων, έμελλε να έχει καταλυτικές επιπτώσεις στη συνοχή τους κατά τις διάφορες κρίσεις του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος, όπως η καθαίρεση της ομάδας Ζαχαριάδη το 1956 και η διάσπαση μεταξύ του γραφείου εσωτερικού του ΚΚΕ και της ηγεσίας Κολιγιάννη το 1968 (από την οποία και προέκυψε το ΚΚΕ Εσωτερικού). Το τελευταίο, που είχε την αμέριστη υποστήριξη του ρουμανικού κομμουνιστικού κόμματος, βρήκε, λόγω της άνοιξης της Πράγας που αυτό αποδοκίμασε, πολλούς υποστηρικτές και στην Τσεχοσλοβακία. Οι Έλληνες της Τσεχοσλοβακίας λοιπόν διασπάστηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 σε δύο διαφορετικές παντσεχοσλοβακικές οργανώσεις, την Επιτροπή Επαναπατριsmού Ελλήνων Πολιτικών Προσφύγων Τσεχοσλοβακίας, που επισκεπτο στο ορθόδοξο ΚΚΕ, και την Κεντρική Επιτροπή Επαναπατριsmού Πολιτικών Προσφύγων, που ακολουθούσε το ΚΚΕ Εσωτερικού. Και οι δύο διέθεταν αντίστοιχες τοπικές οργανώσεις στις διάφορες πόλεις. Η ξεχωριστή διεκδίκηση του δικαιώματος της επιστροφής των πολιτικών προσφύγων από τις οργανώσεις αυτές περιόρισε τη δυναμική του αιτήματος και συνέβαλε στη διαιώνιση του προβλήματος.

Στην Τσεχοσλοβακία, για λόγους ευρύτερης πολιτικής και με βάση τη λενινιστική αρχή περί αυτοδιάθεσης, αναγνωριζόταν επίσης χωριστή “σλαβομακεδονική” μειονότητα, η οποία, όπως υποστήριζαν οι εκπρόσωποί της, αποτελούσε περίπου το 30% του συνολικού αριθμού των ελλήνων προσφύγων, και το ένα τέταρτο των παιδιών που είχαν μεταφερθεί εκεί. Αν και οι οργανώσεις του ΚΚΕ στις ανατολικές χώρες απέφευγαν να θίξουν ζητήματα κρατικής υπόστασης, η μειονότητα αυτή διέθετε τη δική της οργάνωση για τα πολιτικά και πολιτιστικά ζητήματα, ξεχωριστή έκδοση σχολικών βιβλίων και περιοδικών, ειδικό εορτολόγιο (επέτειοι της επανάστασης του Ίλιντεν κ.λπ.) και σχολεία. Με τον καιρό μερικά μέλη της ομάδας αυτής επέστρεψαν στην ελληνόφωνη οικογένεια. Η ανάδειξη, πάντως, της ομάδας αυτής σε αυτόνομη εθνική μειονότητα προκάλεσε ποικίλα κοινωνικά και ιδεολογικά προβλήματα, τα οποία ο ιδεολογικός μηχανισμός του ΚΚΕ στην Τσεχοσλοβακία, παρά τις προσπάθειές του, δεν κατάφερε να ελέγξει.

Σήμερα στη Τσεχία ζουν περίπου 3.500 Έλληνες, από τους οποίους οι περισσότεροι έχουν διπλή υπηκοότητα. Σε αυτούς περιλαμβάνονται και μερικές εκατοντάδες φοιτητών, κυρίως στην Πράγα. Σχεδόν σε όλες τις μεγάλες πόλεις (Brno, Jeseník, Karvína, Krnov, Ostrava, Rečka Obec, Πράγα, Sumpérk, Hellenic Community of Vrbno) υπάρχουν ελληνικές ομογενειακές οργανώσεις, ενώ στην πρωτεύουσα ζουν μόλις 400 Έλληνες, τα δύο τρίτα των οποίων είναι πολιτικοί πρόσφυγες.

Οι κοινότητες αυτές είναι οργανωμένες σε μια Ομοσπονδία Ελληνικών Κοινοτήτων Τσεχικής Δημοκρατίας (Asociace Ceckych Osei V. Ceske Republice), η οποία στεγάζει 12 κοινότητες και διοργανώνει εκδηλώσεις και πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως τη διδασκαλία ελληνικής γλώσσας στη Σχολή Γλωσσών Πράγας, Φεστιβάλ, έκδοση του περιοδικού *Καλημέρα*, διατήρηση ποδοσφαιρικής ομάδας κ.ά., σε όλη την Τσεχία. Υπό την αιγίδα της πραγματοποιήθηκε η επίσκεψη του Προέδρου της ελληνικής Δημοκρατίας, Κωνσταντίνου Στεφανόπουλου, πριν μερικά χρόνια, η οποία θεωρήθηκε πράξη συμφιλίωσης του ελληνικού κράτους με τους πολιτικούς πρόσφυγες.

Αν και οι πολιτικοί πρόσφυγες συμμετέχουν τόσο στις διάφορες ελληνικές κοινότη-

157. Ελληνικό φεστιβάλ στην Τσεχοσλοβακία, 1961

τες όσο και στην ομοσπονδία, της οποίας το καταστατικό έχει δεχτεί πολύ μεγάλες επιρροές από το καταστατικό του ΚΚΕ, έχουν δικό τους Σύλλογο (ένδειξη της παλιάς διαίρεσης των προσφύγων), την Ένωση Πολιτικών Προσφύγων (Srolek Polit Emigrantu), στην πόλη Ostrova.

Στην Τσεχία υπάρχουν επίσης κάποιοι σύλλογοι που δεν έχουν οργανική σχέση με την Ομοσπονδία Κοινοτήτων: ο Σύλλογος Ελλήνων Πολιτών στην πόλη Κρινω (Svaz Reckych Obscanu V.C.R), η Ένωση Ελλήνων Πολιτών στην Πράγα (Svaz Reckych Obscanu), η Λέσχη Χορού *Akropolis*, η Λέσχη Φιλελλήνων στην Πράγα και το Λύκειο των Ελληνίδων στην Τσεχική Δημοκρατία. Όλοι οι σύλλογοι και οι κοινότητες λειτουργούν χάρη στην υποστήριξη της τσεχικής κυβέρνησης και του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών. Η Δημοκρατία της Τσεχίας φιλοξενεί επίσης σήμερα πέντε έδρες κλασικών και βυζαντινών σπουδών, τέσσερις στη Πράγα και μία στο Βrno.

Στη Σλοβακία ζουν σήμερα 20 περίπου έλληνες πολίτες και μερικές δεκάδες φοιτητών. Στη πόλη Ivanka Pri Dunaji υπάρχει Σύνδεσμος Σλοβακο-Ελληνικής Φιλίας (Srolovost Slovesnsk-Hellenskeho).

12. ΑΥΣΤΡΙΑ

Μαρία Α. Στασινοπούλου

Σε μια ιστορική επισκόπηση της ελληνικής παρουσίας στην Αυστρία θα πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ των εδαφικών ορίων της Αυστρίας ως το 1918 και της Αυστριακής Δημοκρατίας, που ιδρύθηκε μετά την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων. Εδώ επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον μας στην παρουσία Ελλήνων στις περιοχές που εντάχθηκαν στην Αυστριακή Δημοκρατία μετά το 1918 και κατεχοχόν στη Βιέννη. Η εγκατάσταση και δράση Ελλήνων στις άλλες περιοχές της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, όπως για παράδειγμα στην Ουγγαρία (κυρίως Πέστη, Μίσκολτς, Κέτοκεμετ) και στην Ιταλία (Τεργέστη), αλλά και στην Τσεχία, τη Σλοβακία και την πρώην Γιουγκοσλαβία, από τις οποίες, άλλωστε, περνούσαν συνήθως μέχρι να εγκατασταθούν οριστικά και οι Έλληνες της Βιέννης, αποτελούν αντικείμενο άλλων ενοτήτων της έκδοσης αυτής.

Όταν τον 18ο αιώνα οι χριστιανοί ορθόδοξοι έμποροι από τις ευρωπαϊκές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας άρχισαν να φθάνουν στα αψβουργικά εδάφη, εισάγοντας, κατά κύριο λόγο, πρώτες ύλες (αργότερα όμως μέχρι και τεχνολογική γνώση για τη βαφή νημάτων), η Βιέννη ήταν μια από τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, κέντρο πολιτικό και πολιτισμικό. Αν και υπήρχε σποραδική παρουσία Ελλήνων και νωρίτερα, καταλυτική στιγμή στην ιστορία της εγκατάστασης ελληνορθόδοξων εμπόρων στη Βιέννη αποτέλεσε η υπογραφή των συνθηκών του Κάρλοβιτς (1699) και του Πασάροβιτς (1718), με τις οποίες επικυρώνεται το πέρασμα από την τακτική πολεμική αναμέτρηση στη συστηματική οικονομική συναλλαγή μεταξύ της Αψβουργικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι πάροικοι αρχικά εγκαθίστανται για σύντομα χρονικά διαστήματα και επιστρέφουν συχνά στον τόπο προέλευσης ή σε ενδιάμεσους σταθμούς, για να ελέγχουν το επιχειρηματικό τους δίκτυο. Η σταδιακή, όμως, μεταστροφή της οικονομικής πολιτικής της Αυστρίας, η οποία αρχίζει να ευνοεί φορολογικά εμπόρους με μόνιμη εγκατάσταση στα εδάφη της, οδηγεί στη δημιουργία μιας δεύτερης ομάδας παροίκων, με αυστριακή υπηκοότητα. Αυτό οδήγησε και στην ιδιαιτερότητα της ίδρυσης και διατήρησης δύο κοινοτήτων με αντίστοιχους ναούς, του Αγίου Γεωργίου (των οθωμανών υπηκόων, περί το 1723) και της Αγίας Τριάδας (των αυστριακών υπηκόων, περί το 1787).

Οι Έλληνες στην Αυστρία –και ειδικότερα στη Βιέννη– δεν έφτασαν ποτέ τους αριθμούς των αντίστοιχων εγκαταστάσεων στην Ουγγαρία. Οι αφηγηματικές πηγές αναφέρουν μέχρι και 4.000 “Έλληνες” (Griechen), δηλαδή Ελληνορθόδοξους (σε ορισμένες πηγές, μάλιστα, συμπεριλαμβάνονται και οι Ελληνοκαθολικοί). Ο αριθμός δεν επαληθεύεται από τις στατιστικές πηγές και, πάντως, δεν αναφέρεται μόνο στους Έλληνες με τη στενότερη εθνοτική ερμηνεία. Στη Βιέννη υπήρχε, όμως, εντυπωσιακή συγκέντρωση επιχειρήσεων και κεφαλαίων, σε συνδυασμό με ποικιλία επενδύσεων και τραπεζοχρηματιστικών δραστηριοτήτων. Στην αρχή πρόκειται για θεσσαλικές και μακεδονοβλαχικές οικογένειες (για παράδειγμα οι Αμπελακιώτες Μαύροι/Σβαρτς και Δροσινοί, οι Βλατσιώτες και Σερραίοι Δούμπα, οι Μοσχοπολίτες και στη συνέχεια οι από τη Νις ορμώμενοι Σίνα), ενώ ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα εμφανίζονται και χιώτικες επιχειρήσεις (Αργέντη-Ράλλη, αργότερα Σκαναβή-Γαλάτη). Οι περιορισμένες νέες αφίξεις, μετά το 1830, προέρχονται από όλα τα σημεία του ελλαδικού και οθωμανικού χώρου.

Η Βιέννη ξεχωρίζει, βέβαια, και ως το κύριο εκδοτικό κέντρο του ελληνικού βιβλίου

στις τελευταίες δεκαετίες του 18ου και τις πρώτες του 19ου αιώνα (ως την ίδρυση του ελληνικού κράτους· ελληνικά βιβλία που εκδόθηκαν στη Βιέννη την εποχή του νεοελληνικού Διαφωτισμού στην ιστοσελίδα: <http://efessos.lib.uoa.gr/hellinonpniomon/main.htm>). Άλλωστε, στην αυστριακή πρωτεύουσα έζησαν, την περίοδο εκείνη, για μικρότερα ή μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, πολλοί λόγιοι. Αν και έχουν μελετηθεί πολλά επιμέρους κεφάλαια, εξακολουθεί να αποτελεί σήμερα ερευνητικό desideratum η συστηματική συγκριτική μελέτη των λογίων και των ελληνικών εκδοτικών δραστηριοτήτων στη Βιέννη, την Πέστη και την Τεργέστη στην καμπή του 18ου προς τον 19ο αιώνα. Μετά την ανατύπωση του *Λογίου Έρμου* και τη δημιουργία corpus και την ανατύπωση της *Εφημερίδος* (χάρη στις προσπάθειες του Λέανδρου Βρανούση), θα ήταν ευχής έργο να ανατυπωθούν και τα υπόλοιπα βιεννέζικα έντυπα της εποχής, δηλαδή *Ειδήσεις διά τὰ Ανατολικά Μέρη* και κυρίως *Καλλιόπη* και *Ελληνικός* και *Φιλολογικός Τηλέγραφος* (πίνακας ανατυπώσεων παλαιών εφημερίδων και εντύπων στην ιστοσελίδα www.fhw.gr/projects/migration/15-19/gr/v3/vienna.html). Ιδιαίτερο κεφάλαιο, όχι πάντα συμβατό με το μάλλον συντηρητικό κλίμα των παροικιακών θεσμικών οργάνων, αποτέλεσε η δράση του Ρήγα Βελεστινλή, που συνεργαζόταν στη Βιέννη με τους τυπογράφους Μαρκίδες-Πούλιου.

Μετά τα μέσα του 19ου αιώνα επήλθε –εξαιτίας των διεθνών οικονομικών μεταβολών, της ανάπτυξης της ατμοπλοΐας και της εξάπλωσης του σιδηροδρομικού δικτύου στα Βαλκάνια– σταδιακή δημογραφική συρρίκνωση των Ελλήνων της Βιέννης. Ωστόσο μέλη των μεγάλων οικογενειών, από τις οποίες μερικές είχαν ανταμειφθεί για τις οικονομικές υπηρεσίες τους με τίτλους ευγενείας, εξακολούθησαν να συμμετέχουν με ποικίλους τρόπους στον αυστριακό πολιτικό, οικονομικό, επιστημονικό και πολιτιστικό βίο. Γνωστά παραδείγματα αποτελούν ο Γεώργιος Σίνας (Georg Sina), με ευρεία επενδυτική δραστηριότητα σε έργα υποδομής, όπως η σιδηροδρομική γραμμή από τη Βιέννη προς το Νότο (αντίστοιχης σημασίας με την “ουγγρική” του επένδυση, τη *Γέφυρα των Αλυσίδων* στη Βουδαπέστη), ο Θεόδωρος Καραγιάννης (Theodor von Karajan), μεταξύ άλλων πρόεδρος της Αυστριακής Ακαδημίας των Επιστημών, ο Νικόλαος Δούμπας (Nicolaus Dumba), βουλευτής, μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Αυστριακού Ταμειυτηρίου και μαικήνας των τεχνών στη Βιέννη, ο Κωνσταντίνος Δούμπας (Constantin Theodor Dumba) ο τελευταίος πρέσβης της αυτοκρατορίας στις ΗΠΑ και αργότερα αντιπρόσωπος της Αυστρίας στην Κοινωνία των Εθνών, ο νευρολόγος Κωνσταντίνος Οικονόμος (Constantin von Economo), γνωστός για τις μελέτες του σχετικά με την εγκεφαλίτιδα, ο ιμπρεσιονιστής ζωγράφος του Γκρατς Κωνσταντίνος Δαμιανός (Constantin Damiano) κ.ά. Δεν υπάρχει ακόμα συστηματική μελέτη για τους λιγότερο επιφανείς παροίκους δεύτερης και τρίτης γενιάς, φαίνεται, πάντως, ότι αρκετοί υπηρέτησαν στο αυστριακό δημόσιο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι οικογένειες με επιφανή μέλη και στην Ελλάδα και στην Αυστρία. Αναφέρω ενδεικτικά τους Χρηστομάνους. Ο γεννημένος στην αυστριακή πρωτεύουσα Αναστάσιος έγινε καθηγητής της Χημείας και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο γιος του, Κωνσταντίνος, σπούδασε στη Βιέννη ιστορία, υπήρξε δάσκαλος ελληνικών της αυτοκράτειρας Ελισάβετ (προκαλώντας σκάνδαλο με τα περίφημα *Φύλλα Ημερολογίου*) και έκανε καριέρα στο αθηναϊκό θέατρο, ενώ ο Θεόδωρος Χρηστομάνος, εξάδελφος του Αναστασίου, εγκαταστάθηκε στο Τιρόλο, όπου πρωτοστάτησε ως μέλος της τοπικής βουλής στην τουριστική αξιοποίηση των Δολομιτών. Αλλά και ο υπουργός Δικαιοσύνης και καθηγητής του Εκκλησιαστικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Μιχαήλ Ποτλής (Michael Botly) είχε γεννηθεί και μεγαλώσει στη Βιέννη, όπου και επέστρεψε με-

τά την έξωση του Όθωνα, ενώ από ελληνική οικογένεια της Βιέννης καταγόταν και ο σκηνοθέτης Θωμάς Οικονόμου, γιος του ζωγράφου Αριστείδη Οικονόμου.

Στη Βιέννη υπάρχουν αρκετοί “τόποι μνήμης” από τον 19ο αιώνα: το κτίριο της Εταιρείας Φίλων της Μουσικής (Gesellschaft der Musikfreunde in Wien, Wiener Musikverein), της οποίας αντιπρόεδρος διετέλεσε ο Νικόλαος Δούμπας, βρίσκεται στην Dumbastrasse και το αρχοντικό του ίδιου στο Parkring 4 (μικρό μέρος της εσωτερικής διακόσμησης, που δημοπρατήθηκε το 1937, φυλάσσεται στο Μουσείο της Πόλης της Βιέννης, Wien Museum Karlsplatz, ενώ σώζεται και σε απεικονίσεις του Rudolf von Alt) και τα κτίρια των ναών των ελληνικών κοινοτήτων του Αγίου Γεωργίου στη Griechengasse και της Αγίας Τριάδας στο Fleischmarkt, καθώς και το κτίριο όπου στεγαζόταν το τυπογραφείο των Μαρκίδων-Πούλιου στη Rotenturmstrasse. Τέλος, σημαντικά είναι και τα μνημεία στο “ελληνικό τμήμα” του παλιού νεκροταφείου της πόλης St. Marx (που έχουν υποστεί σημαντικές φθορές και θα πρέπει να αποκατασταθούν πριν καταστραφούν οριστικά) και στο Κεντρικό Νεκροταφείο. Έξω από τη Βιέννη διατηρείται ακόμη ένας πύργος για περιπατητές, δωρεά του Σίμωνος Σίνα (Hoher Lindkogel, 1856), και το αρχοντικό της οικογένειας (και στη συνέχεια ενός κλάδου της οικογένειας Υψηλάντη) στο Rappolttenkirchen, στην ταχυδρομική οδό από τη Βιέννη στο Λιντς, κάστρο του 14ου αιώνα, που προσαρμόσε για τις ανάγκες του Σίνα ο Θεόφιλος Χάνσεν. Το κτίριο και οι οικογενειακοί τάφοι υπέστησαν μεγάλες φθορές το 1945, πρόσφατα όμως ξεκίνησε με πρωτοβουλία του νέου ιδιοκτήτη η ανακαίνισή τους.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην Ελληνική Εθνική Σχολή, η οποία ιδρύθηκε από την κοινότητα της Αγίας Τριάδας το 1801. Από το 1804, μετά την αναγνώρισή της από τις αυστριακές αρχές, μέχρι περίπου το 1920 λειτούργησε ως δίγλωσσο αυστριακό δημοτικό σχολείο, του οποίου οι απόφοιτοι μπορούσαν να εγγραφούν σε αυστριακά σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης. Σήμερα λειτουργεί ως συμπληρωματικό σχολείο δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης με βάση τα διδακτικά προγράμματα του ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, διατηρεί όμως το δικαίωμα να διενεργεί τις επίσημα αναγνωρισμένες εξετάσεις για το μάθημα των θρησκευτικών για ελληνορθόδοξους μαθητές αυστριακών σχολείων. Δάσκαλοι της Ελληνικής Σχολής υπήρξαν τον 19ο και στα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα, μεταξύ άλλων, ο Στέφανος Δούγκας, οι αδελφοί Καπετανάκη, ο Μιχαήλ Μποϊατζής, ο Θεαγένης Λιβαδάς και ο Ευγένιος Ζωμαρίδης.

Στους ελληνικούς ναούς, εξάλλου, υπηρέτησαν σημαντικές προσωπικότητες, από τον Άνθιμο Γαζή και τον Νεόφυτο Δούκα μέχρι τον Ιωακείμ Δημητριάδη, μετέπειτα πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ', και στον 20ό αιώνα τον Σωφρόνιο Ευστρατιάδη, τον Αγαθάγγελο Ξηρουχάκη

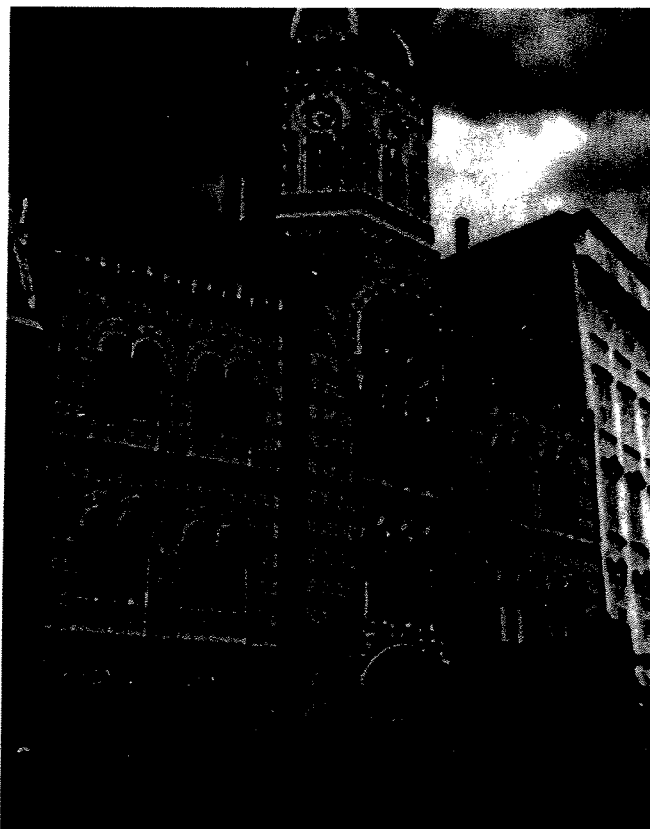

και τον Γερμανό Καραβαγγέλη. Ήδη με την όξυνση του λεγομένου «ρουμανικού ζητήματος», στις αρχές του 20ού αιώνα, αλλά κυρίως μετά την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων το 1918, μετά την οποία ένα μεγάλο μέρος του ορθόδοξου ποιμνίου (Σέρβοι, Ρουμάνοι, Ούγγροι, Ουκρανοί) εντάχθηκε σε νέα εθνικά κράτη, οι παροικιακοί θεσμοί της Βιέννης βρέθηκαν, όπως και κατά τον 18ο αιώνα, αντιμέτωποι με ζητήματα υπαγωγής των ναών σε ορθόδοξες εκκλησιαστικές αρχές διαφορετικές από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Κατά το Μεσοπόλεμο, και στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, η κατάσταση παρέμεινε ρευστή, με την υπαγωγή σε διάφορες ευρωπαϊκές μητροπόλεις, για να λυθεί το 1963 με την ίδρυση της Μητρόπολης Αυστρίας. Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του νέου θεσμικού πλαισίου έπαιξε ο μητροπολίτης Χρυσόστομος Τσίτερ, ανηψιός του Χρυσοστόμου Σμύρνης, από το 1936 εφημέριος του ναού της Αγίας Τριάδας.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έφτασαν στην Αυστρία, στο πλαίσιο των αναγκαστικών μετακινήσεων, έλληνες εργάτες, κυρίως από τα βουλγαρικά κατεχόμενα εδάφη. Έλληνες φυλακίστηκαν και έχασαν τη ζωή τους μεταξύ άλλων στα στρατόπεδα Μαουτχάουζεν και Στάιν. Από αυτούς κάποιοι έμειναν μετά το τέλος του πολέμου στην Αυστρία, είτε για οικονομικούς λόγους είτε επειδή η επιστροφή ήταν δύσκολη λόγω του Εμφυλίου, ενώ μόλις το 2000, με τη δημιουργία του Αυστριακού Ταμείου Συμφιλίωσης (Österreichischer Versöhnungsfonds), αποδόθηκε δικαιοσύνη στα θύματα με την καταβολή συμβολικής αποζημίωσης.

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια δημιουργήθηκαν μικρές πολιτικές οργανώσεις με ποικιλία ιδεολογικών τοποθετήσεων, που εξέδιδαν και πολυγραφημένα έντυπα (πολλά φυλάσσονται στη συλλογή πολυγραφημένων εντύπων του Τμήματος Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Βιέννης, δωρεά της Άννας Κυρίτση). Η τετραεθνής κατοχή της Αυστρίας και –μετά το 1955– το καθεστώς πολιτικής ουδετερότητας οδήγησαν έλληνες πολιτικά διωκόμενους ή ήδη πολιτικούς πρόσφυγες στην Ανατολική Ευρώπη, να ζητήσουν καταφύγιο στη Βιέννη και το Γκκρατς. Ενδεικτικά αναφέρω τον μαρξιστή διανοούμενο Σεραφείμ Μάξιμο και τη σύζυγό του Πηνελόπη, συγγραφέα παιδικών και νεανικών βιβλίων, που πέρασαν στις αρχές της δεκαετίας του 1950 από την Πράγα στη Βιέννη, όπου και έζησαν μέχρι το 1962 (έτος θανάτου του Σεραφείμ Μαξίμου). Μια δεύτερη ομάδα νέων παροίκων αποτέλεσαν οι φοιτητές, ήδη από τα χρόνια του πολέμου, κυρίως όμως στο πλαίσιο της λεγόμενης «εκπαιδευτικής μετανάστευσης» από το τέλος της δεκαετίας του 1940. Ιδιαίτερα στα πολυτεχνεία του Γκκρατς και της Βιέννης σπούδασαν πολλοί Έλληνες. Στο πολυτεχνείο του Γκκρατς φοιτούσαν, για παράδειγμα, στο ακαδημαϊκό έτος 1960/61 1.400 Έλληνες και 50 Ελληνίδες. Η άφιξη νέων παροίκων αναζωογόνησε σταδιακά τους κοινοτικούς θεσμούς, ενώ ιδρύθηκαν φοιτητικοί, τοπικοί, πολιτιστικοί και επαγγελματικοί σύλλογοι, και το 2005 η Ομοσπονδία Ελληνικών Συλλόγων Αυστρίας. Τέλος, διμερή οργάνωση φιλίας αποτελεί ο Σύνδεσμος Αυστροελληνικής Φιλίας (Österreichisch-Griechische Liga), που ιδρύθηκε το 1965.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών αρκετοί φοιτητές παρέμειναν στην Αυστρία, ενώ πολιτικά ενεργοί έλληνες πολίτες, με δεσμούς με τη χώρα αυτή, την επέλεξαν ως καταφύγιο. Ενδεικτικά αναφέρω τον δικηγόρο Αντώνη Δροσόπουλο, γενικό γραμματέα της Σοσιαλδημοκρατικής Ένωσης (με πρόεδρο τον Χαράλαμπο Πρωτοπαππά), με μεταπτυχιακές σπουδές στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Βιέννης, που με την υποστήριξη μελών του Σοσιαλιστικού Κόμματος Αυστρίας προχώρησε στην έκδοση μηνιαίας πολυγραφημένης εφημερίδας με τον τίτλο *Griechenland Nachrichten*, η οποία μεταξύ άλλων δημοσίευε τακτικά και δελτίο κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές. Αλλά και παλαιότερες οργανώσεις, όπως ο Σύλλογος Ελλήνων Δημοκρατών Αυστρίας

Η Μητρόπολη Αυστρίας, η οποία έχει στη δικαιοδοσία της και την Εξαρχία Ουγγαρίας

(διάδοχη οργάνωση της μεταπολεμικής Αντιφασιστικής Οργάνωσης Ελλήνων Βιέννης/Griechisches Antifaschistisches Komitee, που είχε διαλυθεί το 1955) συντόνισαν εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και συναντήσεις πολιτικών κατά τη διάρκεια της επταετίας.

Μετά το 1974, και ιδιαίτερα μετά από νομική ρύθμιση για την εγγραφή στα αυστριακά πανεπιστήμια, που προϋπέθετε τη δυνατότητα εγγραφής σε ισότιμο εκπαιδευτικό ίδρυμα, και μάλιστα στο συγκεκριμένο αντικείμενο σπουδών στη χώρα καταγωγής, ο αριθμός των ελλήνων φοιτητών στην Αυστρία μειώθηκε δραστικά. Η πρόσφατη κατάργηση του περιορισμού αυτού με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (2005) θα σημάνει, πιθανόν, την εκ νέου αύξηση του αριθμού των ελλήνων φοιτητών των αυστριακών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Οι περισσότεροι Έλληνες ζουν και σήμερα στη Βιέννη, οι υπόλοιποι κυρίως στο Γκρατς, το Ίνσμπρουκ και το Λιντς. Μαικήνες των αυστριακών τεχνών εμφανίστηκαν και στον 20ό αιώνα, όπως για παράδειγμα ο γενικός αντιπρόσωπος της Mercedes στην Αυστρία και την Ουγγαρία Δημήτρης Ζ. Πάππας (1921 Hegyesalom/Ουγγαρία-1999 Σάλτσμπουργκ), ιδρυτής, με τον αδελφό του Γιώργο, επιχειρήσεων που απασχολούν σήμερα περί τους 8.000 εργαζομένους, και επίτιμος γενικός πρόξενος της Ελλάδας στο Σάλτσμπουργκ, που επί δεκαετίες υπήρξε από τους βασικούς χρηματοδότες του περίφημου θερινού φεστιβάλ της πόλης.

Η αυστριακή πρωτεύουσα εξακολούθησε να παίζει σημαντικό ρόλο για τους Έλληνες διανοούμενους και καλλιτέχνες και στο Μεσοπόλεμο (από το σεμινάριο του Μαξ Ράινχαρτ πέρασαν, μεταξύ άλλων, ο Σωκράτης Καραντινός και ο Δημήτρης Ροντήρης), αλλά και μετά το 1945. Επειδή τα πιο πρόσφατα κεφάλαια αυτής της συνεχούς πολιτισμικής επαφής δεν έχουν επαρκώς μελετηθεί, οι αναφορές που ακολουθούν δεν μπορούν παρά να έχουν ενδεικτικό χαρακτήρα. Από την καλλιτεχνική και ιδιαίτερα τη θεατρική ζωή της Βιέννης πέρασε, ανάμεσα σε άλλους, ο σκηνογράφος Παντελής Δεσύλλας, στον οποίο το Αυστριακό Θεατρικό Μουσείο αφιέρωσε ειδική αναδρομική έκθεση το 1999, ο συγγραφέας Βασίλης Ζιώγας, που συνεργάστηκε με την λεγόμενη *Wiener Gruppe* και ο σκηνοθέτης Σπύρος Ευαγγελάτος, που εργάστηκε σε διάφορα αυστριακά θέατρα στη δεκαετία του 1960 και 1970. Οι συνθέτες Χαρίλαος Περπέσσας και Ανέστης Λογοθέτης έζησαν και δημιούργησαν στη Βιέννη, ενώ ήδη στις αρχές του 20ού αιώνα είχε σπουδάσει στη Βιέννη ο Μανώλης Καλομοίρης. Ο γεννημένος στο Βατούμ Ιωάννης Αβραμίδης (Ioannis Avramidis) δίδαξε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Βιέννης, εκπροσώπησε την Αυστρία σε διεθνείς εκθέσεις και βραβεύθηκε με το μεγάλο κρατικό βραβείο για το έργο του, ενώ γνωστοί αρχιτέκτονες είναι οι Ευθύμιος Βαρλάμης και Δημήτρης Μανίκας. Στο μεταίχμιο της παλαιότερης και της νεότερης παρουσίας Ελλήνων στη Βιέννη θα πρέπει να τοποθετηθεί η παρουσία του Κωνσταντίνου Παρθένη από το 1897 ως το 1903, όταν ζωγράφισε πέντε μεγάλων διαστάσεων εικόνες για το ναό του Αγίου Γεωργίου. Εκπρόσωποι της παροικιακής δεύτερης και τρίτης γενιάς διακρίθηκαν στις τέχνες, όπως ο μαέστρος Μιλτιάδης Καρύδης (Miltiades Caridis), από ελληνική οικογένεια της Γερμανίας, και η κόρη του τενόρου της Λαϊκής Όπερας (Volksoper) της Βιέννης, Πέτρου Μπαξεβάνου, Charikleia Baxevanos (Baxi), ηθοποιός του μεταπολεμικού κινηματογράφου και θεάτρου στην Αυστρία και τη Γερμανία.

Οι βιβλιοθήκες και τα αρχεία της Αυστρίας διασώζουν σημαντικά χειρόγραφα και έντυπα για την ελληνική ιστορία των νεότερων χρόνων. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει στην ερευνητική και διδακτική δραστηριότητα στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης (Τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, όπου στεγάζεται και μία από τις σημαντικότερες σύγχρονες ευρωπαϊκές βιβλιοθήκες βυζαντινολογικού και νεοελληνικού ενδιαφέροντος) και τα κέντρα έρευνας της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών.

Συνοψίζοντας θα πρέπει να παρατηρήσουμε, ότι την ελληνική παρουσία στην Αυστρία χαρακτηρίζουν στον 20ό αιώνα λιγότερο οικονομικές και επενδυτικές δραστηριότητες και περισσότερο μέσης διάρκειας εγκαταστάσεις για εκπαιδευτικούς και επαγγελματικούς λόγους. Σε αντίθεση με τις χώρες με μαζική ελληνική εργατική μετανάστευση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η δημογραφική παρουσία στην Αυστρία είναι περιορισμένη (περίπου 5.500 άτομα, σύμφωνα με ανεπιβεβαίωτες, στατιστικά, πληροφορίες). Η σημερινή επαγγελματική διαστρωμάτωση παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και περιλαμβάνει εκπροσώπους των ελεύθερων επαγγελμάτων, εργαζόμενους σε τουριστικές υπηρεσίες και την εστίαση, τους απασχολούμενους σε διεθνείς οργανισμούς, ενώ αρκετοί Έλληνες σταδιοδρομούν στην αυστριακή τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα, και ειδικότερα στον ιατρικό κλάδο. Η ένταξη στην κοινωνία υποδοχής φαίνεται να είναι πλήρης: Ελληνίδα είναι η πρόεδρος της κοινοβουλευτικής ομάδας του Κόμματος των Πρασίνων στο τοπικό κοινοβούλιο του κρατιδίου της Βιέννης, Μαρία Βασιλάκου, ελληνικής καταγωγής και ο γεννημένος στη Βιέννη και γνωστός και στην Ελλάδα από τα χρόνια του στον Ολυμπιακό, Πέτρος Περισίδης (Peter Persidis), που ξεκίνησε από την αυστριακή *Vienna* και ολοκλήρωσε την καριέρα του ως παίκτης της *Rapid*, όπου και παρέμεινε ως βοηθός προπονητή μέχρι το 2005.

148. Ο Δημήτρης Χατζής, υπεύθυνος προγράμματος μετεκπαίδευσης σε δασκάλους του χωριού Μπελογιάννη της Ουγγαρίας

13. ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Ευαγγελία Τσαρουχά-Szàbo

Η πρώτη περίοδος

Η ελληνική παρουσία στην Ουγγαρία έχει βαθιές ρίζες μέσα στο χρόνο. Ωστόσο οι πρώτες μεγάλες νεοελληνικές εστίες, για τις οποίες έχουμε επαρκή και εξακριβωμένα στοιχεία, είναι αρκετά νεότερες: ανάγονται στα τέλη του 17ου αιώνα, όταν, μετά την εκδίωξη των Οθωμανών από τη Βούδα, το 1686, και τη συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699), οι νέοι κυρίαρχοι, οι Αψβούργοι, άρχισαν να ενθαρρύνουν την εγκατάσταση στις ουγγρικές τους κτήσεις εποίκων από διάφορες βαλκανικές χώρες. Ανάμεσά τους και ελληνορθόδοξοι μετανάστες από τη Μακεδονία και την Ήπειρο, οι οποίοι ήταν ήδη σχετικά εξοικειωμένοι με το χώρο αυτόν, από τις προγενέστερες μετακινήσεις τους στην ευρύτερη βαλκανική περιφέρεια. Η μετακίνησή τους προς τις ουγγρικές πεδιάδες, την Τρανσυλβανία –και από εκεί προς την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη– ευνοήθηκε και από τις διακρατικές συμφωνίες που υπέγραψαν οι Αψβούργοι με τους Οθωμανούς, με πρώτη τη συνθήκη του Πασάροβιτς (1718), που περιείχε σαφείς όρους για την απρόσκοπτη διεξαγωγή του διαμετακομιστικού εμπορίου ανάμεσα στις δύο επικράτειες.

Προς τα μέσα λοιπόν του 18ου αιώνα είχαν ήδη διαμορφωθεί σημαντικές ελληνορθόδοξες (ελληνόφωνες και βλαχόφωνες) παροικίες σε αρκετές πόλεις της Ουγγαρίας. Τα μέλη τους ήταν κυρίως έμποροι και μεταπράτες. Γι' αυτό και οι “κομπανίες” τους αποτέλεσαν τους πυρήνες των κοινοτήτων τους. Στα 1748 οι δέκα πλουσιότερες ελληνικές “κομπανίες” δραστηριοποιούνταν ήδη στις πόλεις Γκιούνγκιους, Έγκερ, Μίσκολτς, Τοκάι, Ντιοσέγκ, Βιλαγκοσβάρ, Εσίκ, Πέστη, Πιτερβάραντ (Πετροβαραντίνο) και Κέτσκεμετ.

Η εγκατάσταση των ορθόδοξων (Ελλήνων και Σέρβων) μεταναστών στις επαρχίες της καθολικής Αψβουργικής Αυτοκρατορίας δεν ήταν ούτε εύκολη ούτε απρόσκοπτη. Αρχικά οι κοινωνικές και θρησκευτικές διακρίσεις σε βάρος τους ήταν και συχνές και αρκετά ταπεινωτικές. Μόνο μετά τα μέσα του 18ου αιώνα οι Έλληνες και οι Σέρβοι θα αποσπάσουν από τους αψβούργους αυτοκράτορες την άδεια για την ανεμπόδιστη τέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων και την ανέγερση δικών τους ναών. Αλλά η άδεια αυτή άρχισε να εφαρμόζεται ουσιαστικά μετά την έκδοση ειδικού περί ανεξιθρησκείας αυτοκρατορικού διατάγματος, το 1781. Το 1774 τους χορηγήθηκε το δικαίωμα της μόνιμης εγκατάστασης στην Ουγγαρία, εφόσον θα κατέθεταν όρκο αποδοχής της αψβουργικής υπηκοότητας, αλλά μόνο το 1790 είχαν τη δυνατότητα να αποκτούν ακίνητη περιουσία και να παίρνουν μέρος στη δημόσια ζωή της χώρας. Τα “προνόμια” αυτά απέδωσαν σύντομα τους καρπούς τους. Ως το τέλος του αιώνα οι ελληνορθόδοξοι έποικοι (άλλοτε μόνοι και άλλοτε από κοινού με τους Σέρβους) οικοδόμησαν 35, συνολικά, εκκλησίες στην τότε βασιλική επικράτεια. Στα 1795 οι Έλληνες πάροικοι (ελληνόφωνοι και βλαχόφωνοι) διέθεταν 17 ελληνόγλωσσα σχολεία (αργότερα αυξήθηκαν στα 25) και από το 1812 και ένα Ελληνικό Διδασκαλείο στην Πέστη. Μέσα σε λίγες, εξάλλου, δεκαετίες, οι Έλληνες που εγκαταστάθηκαν μόνιμως στην Ουγγαρία, συσσώρευσαν σεβαστές περιουσίες. Μερικοί, μάλιστα, απέκτησαν τίτλους ευγενείας και υψηλά αξιώματα στη δημόσια ζωή, όπως π.χ. ο Κωνσταντίνος Τερζής, που έγινε το 1848 δήμαρχος της Πέστης και ο Ιωάννης Βοράρος, που προήχθη σε “πρώτο δικαστή” και διοικητή της πολιτοφυλακής. Άλλοι έγιναν ανώτατοι στρατιωτικοί αξιωματούχοι, αρχίατροι κ.λπ. Ελληνικής καταγωγής ήταν και ο πρώτος ορθόδοξος επίσκοπος της Βούδας, ο Διονύσιος Πόποβιτς, κατά κόσμον Δημήτριος Παπαγιαννούσης (1790-1828).

Επειδή για την ανέγερση των ναών τους οι ελληνορθόδοξοι μετανάστες χρησιμοποίησαν τοπικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες, η εξωτερική όψη τους δεν εμφανίζει τα γνωστά χαρακτηριστικά των βυζαντινότροπων ναών της ορθόδοξης Ανατολής. Τα εσωτερικά, όμως, των εκκλησιών, επειδή τα διαμόρφωσαν σέρβοι και έλληνες καλλιτέχνες, ακολουθούν πιστά τη μεταβυζαντινή εικονογραφική και ξυλογλυπτική παράδοση, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Από τους έλληνες καλλιτέχνες που εργάστηκαν στην Ουγγαρία, πιο γνωστοί ήταν οι Γεώργιος Ζωγράφος, Χριστόφορος Ζεφάρ και Θεόδωρος Σήμου, ενώ ο πιο φημισμένος στην κατασκευή ξυλογλυπτικών τέμπλων ήταν ο εγκατεστημένος στην πόλη Έγκερ, Νικόλαος Ιωάννου Ταληδόρος, από τη Νάξο.

Η ανέγερση των εκκλησιών και η διαμόρφωση των λεγόμενων “ελληνικών αυλών” γύρω από τους ναούς (όπου βρίσκονταν το σχολείο, το σπίτι του ιερέα και διδασκάλου, το γραφείο της “κομπανίας” και της κοινότητας, το ορφανοτροφείο και το πτωχοκομείο) γίνονταν με δαπάνες των Ελλήνων της αντίστοιχης πόλης. Η μεγαλύτερη εκκλησία και η μεγαλύτερη “ελληνική αυλή” χτίστηκαν στην πόλη Μίσκολτς. Οι Έλληνες του Μίσκολτς ήταν από τους πιο ευκατάστατους, καθώς φαίνεται και από τα διατηρημένα, ακόμα και σήμερα, κτίρια στο κέντρο της πόλης. Συνέβαλαν επίσης και στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης (όπως π.χ. στην οικοδόμηση του Εθνικού Θεάτρου του Μίσκολτς). Στην πρωτεύουσα, εξάλλου, του βασιλείου –την Πέστη– διαμόρφωσαν το αστικό κέντρο οι μικροαστοί, με τα καφενεία και τα καταστήματά τους και οι πλουσιότεροι με τα επιβλητικά τους μέγαρα. Μερικοί στόλισαν, επίσης, την πόλη με μνημεία και κοινωφελή έργα· πασίγνωστες για τις ευεργεσίες τους έγιναν οι οικογένειες Σίνα, Νάκου και Χαρίση.

Παράλληλα, οι Έλληνες της Ουγγαρίας ενίσχυσαν και τα γράμματα, αρχικά με την ίδρυση και τη στήριξη σχολείων και στη συνέχεια με τη συμβολή τους στην ανάπτυξη εκδοτικής δραστηριότητας (υπολογίζονται σε 100 τα ελληνικά βιβλία και έντυπα που εκδόθηκαν σε τυπογραφεία της Βούδας και Πέστης, με δαπάνες των εκεί ελλήνων μετοίκων). Ανάμεσα στους έλληνες λογίους της χώρας ξεχώρισε ο πολυμαθής Γεώργιος Ζαβίρας, που συγκρότησε μία από τις πλουσιότερες ελληνικές βιβλιοθήκες της εποχής του.

Ο χρόνος και η πλήρης, σχεδόν, ανακοπή –μετά τα μέσα του 19ου αιώνα– του μεταναστευτικού ρεύματος από τις ελληνικές χώρες προς την Ουγγαρία οδήγησαν σταδιακά τις εκεί ελληνικές παροικίες στην αφομοίωση και την αναπόφευκτη συρρίκνωση. Παρόλα αυτά, ορισμένοι από τους απογόνους των πρώτων εκείνων ελλήνων μεταναστών, αν και έχασαν τη γλώσσα των προγόνων τους, διατήρησαν την ανάμνηση της καταγωγής τους, ακόμα και στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Η δεύτερη περίοδος: οι πολιτικοί πρόσφυγες. Εγκατάσταση και οργάνωση

Η ιστορία του Ελληνισμού στην Ουγγαρία θα γνωρίσει μια δεύτερη σημαντική περίοδο, όταν, λίγο πριν και μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκε εκεί ένα μεγάλο μέρος των πολιτικών προσφύγων. Οι πρώτες ομάδες έφτασαν τον Απρίλιο του 1948 και αποτελούνταν από 2.120 άτομα, τα περισσότερα παιδιά 10-14 ετών. Δύο χρόνια αργότερα (1950) ο αριθμός των προσφύγων θα φτάσει τις 7.000 ψυχές. Το Μάρτιο του 1952 καταγράφηκαν συνολικά 7.625 άτομα, από τα οποία οι 3.752 ήταν άνδρες, οι 3.873 γυναίκες και οι 4.062 ανήλικοι. Οι μισοί εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες πόλεις και απασχολήθηκαν στη βιομηχανία (στη Βουδαπέστη 3.252 άτομα, στο Ναγκκιμαγκότς 294, στην πόλη Στάλιν 207, στην Ταταμπάνια 37, στο Μίσκολτς 94, στο Οζντ 67). Από τους υπόλοιπους, που διοχετεύθηκαν σε αγροτικές εργασίες, οι 1.732 εγκαταστάθηκαν σε ένα νέο χωριό κοντά στη Βουδαπέστη (που θα ονομαστεί *Μπελογιάννης* και θα χτι-

Έλληνες μαθητές και μαθήτριες την ημέρα εθνικής εορτής στο χωριό Μπελογιάννη της Ουγγαρίας, μεταπολεμικά

στεί σε κρατικά αγροκτήματα, που ανήκαν κάποτε στην οικογένεια Σίνα). Τέλος, 1.944 παιδιά φιλοξενήθηκαν σε πέντε ειδικούς παιδικούς σταθμούς. Από το σύνολο του ελληνικού αυτού πληθυσμού η μεγάλη πλειονότητα (82%) απασχολήθηκε στη βιομηχανία, το 7% στη γεωργία και το 11% σε λοιπές εργασίες.

Στις αρχές της δεκαετίας του '50 ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα των Ελλήνων που κατέφυγαν στις Λαϊκές Δημοκρατίες, ήταν η επανένωση των οικογενειών, επειδή οι περισσότερες ήταν διασκορπισμένες στις χώρες αυτές. Μπορεί να ήταν τα παιδιά στην Ανατολική Γερμανία, η μητέρα στην Ουγγαρία, ο πατέρας στην Τσεχοσλοβακία, η γιαγιά στην Τασκένδη κ.ο.κ. Οι λόγοι της καθυστέρησης της ενοποίησης ήταν πολιτικοί (οι κακές ουγγρογιουγκοσλαβικές σχέσεις ως το 1955) και οικονομικοί (βάρυναν κατά μεγάλο μέρος τις χώρες αποστολής). Το 1954 αναχώρησαν από την Ουγγαρία συνολικά 1.049 άτομα, έναντι 775 που μετακινήθηκαν προς αυτήν από άλλες σοσιαλιστικές χώρες. Αυτή η "ανταλλαγή" των πολιτικών προσφύγων θα ολοκληρωθεί με την εγκατάσταση στην Ουγγαρία άλλων 80-100 ατόμων.

Εκπαίδευση

Στη δεκαετία του '50 στην Ουγγαρία ζούσαν περίπου 2.500 Ελληνόπουλα και η εκπαίδευσή τους αποτελούσε ιδιαίτερο πρόβλημα. Το 1949, με απόφαση του κόμματος (ΚΚΕ), τα παιδιά θα έπρεπε να μαθαίνουν την πρώτη χρονιά μόνο την ελληνική γλώσσα

και από τη δεύτερη χρονιά να αρχίζουν μαθήματα και στα ουγγρικά (τα περισσότερα παιδιά ήταν αγράμματα, και συνεχώς “πηδούσαν” τάξεις για να φτάσουν στην τάξη της ηλικίας τους). Το πρόγραμμα, που κατάρτισε το 1953 το υπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας, προέβλεπε στην πρώτη τάξη τη διδασκαλία 11 ωρών την εβδομάδα ελληνικής ανάγνωσης και γραφής, και 12 ωρών αριθμητικής, μουσικής και γυμναστικής στην ουγγρική γλώσσα. Στη δεύτερα τάξη άρχιζαν να μαθαίνουν οι μαθητές την ουγγρική ανάγνωση και γραφή, καθώς και την ελληνική ιστορία και γεωγραφία.

Στο ελληνικό χωριό *Μπελογιάννης*, παράλληλα με τα σπίτια, χτίστηκαν ένα οκτατάξιο δημοτικό βρεφοκομείο-νηπιαγωγείο, ιατρείο, τα γραφεία της κοινότητας και της οργάνωσης του Ελληνικού Κομμουνιστικού Κόμματος, φούρνος, παντοπωλείο και το πολιτιστικό κέντρο. Το καπνεργοστάσιο (η “κολόνια”) της Βουδαπέστης, όπου απασχολούνταν μεγάλο μέρος των προσφύγων, διέθετε, εκτός από τα απαραίτητα βοηθητικά ιδρύματα, και ένα ελληνικό σχολείο. Σχολεία επίσης λειτουργούσαν και στους διάφορους επαρχιακούς παιδικούς σταθμούς και τις φοιτητικές εστίες, για τα Ελληνόπουλα που δεν είχαν στην Ουγγαρία τους γονείς τους.

Τα ελληνικά σχολικά βιβλία (που παραχωρούνταν δωρεάν) γράφονταν και εκδίδονταν με την άμεση φροντίδα της κεντρικής Επιτροπής Βοήθειας στο Παιδί (ΕΒΟΠ), από καταξιωμένους παιδαγωγούς και συγγραφείς: τη Μέλπω Αξιώτη, τον Γιώργο Αθανασιάδη, τον Γιώργο Ζωΐδη, τον Μιχάλη Οικονόμου, τον Γιάννη Κούρτη, τον Μιχάλη Ράπτη, τον Γιάννη Μαλικόπουλο και άλλους. Για την εξασφάλιση, εξάλλου, της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας, οργανώθηκαν το 1949 και το 1951 στην Ουγγαρία ειδικά σεμινάρια, στα οποία πήραν μέρος πάνω από 100 νέοι και νέες από όλες τις Λαϊκές Δημοκρατίες. Πολλοί συνέχισαν τις σπουδές τους σε Παιδαγωγικές Σχολές και Πανεπιστήμια. Τα περισσότερα, πάντως, Ελληνόπουλα –περίπου 900– που ανήκαν στις μεγαλύτερες ηλικίες, συνέχιζαν τις σπουδές τους σε τεχνικές και επαγγελματικές σχολές.

Οργάνωση και ενσωμάτωση

Για μια δεκαετία, το Κεντρικό Συμβούλιο Πολιτικών Προσφύγων Ελλήνων Ουγγαρίας λειτούργησε ως Πολιτικός Σύλλογος Ελλήνων Ουγγαρίας, και από τη δεκαετία του 1980, μετά την υπογραφή της ελληνοουγγρικής διακρατικής συμφωνίας επαναπατριsmού, αντικαταστάθηκε και ο όρος “πολιτικός” με το “πολιτιστικός”. Πάντως ουσιαστικές δημοκρατικές αλλαγές στην ηγεσία του έγιναν μόνο μετά την αλλαγή του καθεστώτος στην Ουγγαρία. Στο μεταξύ είχαν αρχίσει και οι διαπραγματεύσεις και συζητήσεις για το νέο νόμο περί μειονοτήτων στην Ουγγαρία, που ψηφίστηκε το 1993.

Η μακρόχρονη παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην Ουγγαρία (ήδη από τον 17ο αιώνα) της επέτρεψε να θεωρηθεί “παραδοσιακή”. Το γεγονός αυτό επέτρεψε στους Έλληνες να συμμετάσχουν αυτόνομα στις δημοτικές εκλογές του 1994, κερδίζοντας θέσεις στις τοπικές μειονοτικές αυτοδιοικήσεις. Από τους Έλληνες, ούγγρους υπηκόους, της Βουδαπέστης εξελέγη το σώμα της Αυτοδιοίκησης Ελλήνων Βουδαπέστης, με πρόεδρο την Άννα Αλευρά. Στις 4 Μαρτίου 1995 δημιουργήθηκε η Αυτοδιοίκηση Ελλήνων Ουγγαρίας, τα 15 μέλη της οποίας εξελέγησαν από τις τοπικές αυτοδιοικήσεις και τους εκλέκτορες. Στις εκλογές του 1998 οργανώθηκαν τοπικές μειονοτικές αυτοδιοικήσεις Ελλήνων σε 11 Διαμερίσματα της Βουδαπέστης, στο χωριό *Μπελογιάννης* (που από το 1990, παρόλο που οι κάτοικοι του χωριού στην πλειοψηφία είναι πια Ούγγροι, εκλέγεται πάντα Έλληνας στο αξίωμα του δημάρχου) και σε 6 άλλες πόλεις. Στις δημοτικές εκλογές του 2002

δημιουργήθηκαν 31 τοπικές αυτοδιοικήσεις Ελλήνων. Στο σώμα της Αυτοδιοίκησης Ελλήνων Ουγγαρίας (ήδη 21 άτομα) εξελέγη πρόεδρος ο Θεόδωρος Σκευής και αντιπρόεδροι η Ευαγγελία Τσαρουχά και ο Σπύρος Μπεντεγκούζ-Αγκάρντι.

Στην απογραφή του 2001, 2.509 άτομα δήλωσαν ότι ανήκουν στην ελληνική εθνικότητα, 1.921 ότι η μητρική τους γλώσσα είναι ελληνική και 6.140 ότι συνδέονται με τις αξίες των ελληνικών πολιτιστικών παραδόσεων.

Επαναπατριsmός

Ο επαναπατριsmός στην Ελλάδα πέρασε από διάφορα στάδια. Άρχισε αρκετά πρώιμα, από το 1951. Υπολογίζεται ότι ως το 1954 είχαν φύγει από την Ουγγαρία και είχαν επαναπατριστεί περίπου 1.200 άτομα, τα περισσότερα προχωρημένης ηλικίας και παιδιά. Η κίνηση αυτή ατόνησε στα επόμενα χρόνια, για να σταματήσει εντελώς μετά την επιβολή, το 1967, στην Ελλάδα της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Μετά την πτώση της δικτατορίας, τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ και την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης άρχισαν νέες προσπάθειες, αρχικά με επισκέψεις των προσφύγων στις ιδιαίτερες πατρίδες τους.

Οι Έλληνες, που εγκαταστάθηκαν στην Ουγγαρία και σε άλλες Λαϊκές Δημοκρατίες κατά τη διάρκεια και μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου, ήταν πρόσφυγες και όχι μετανάστες. Οι περισσότεροι που επαναπατρίστηκαν είχαν τόπο και συγγενείς ή φίλους να πάνε, όταν πήραν την απόφαση να επιστρέψουν με τον παράδοξο εκείνο διακρατικό νόμο, στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Οι υπόλοιποι, είτε επειδή σπούδαζαν τα παιδιά τους είτε γιατί ήταν εντελώς ξεριζωμένοι και δεν είχαν πλέον πού να εγκατασταθούν οικογενειακά στην Ελλάδα –ακόμα και προσωρινά– αναγκάστηκαν, κατά το μεγαλύτερό τους μέρος, να παραμείνουν στην Ουγγαρία. Αλλά ορισμένοι επέλεξαν, για άλλους –προσωπικούς– λόγους, να εγκατασταθούν μόνιμως στην Ουγγαρία. Η μόνη ελπίδα γι' αυτούς στο να καθυστερήσουν ή και να εμποδίσουν την αφομοίωση των νεότερων γενιών, είναι η αυτόνομη οργάνωση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι από την άποψη αυτή οι μειονοτικές αυτοδιοικήσεις ήρθαν να επιτελέσουν ένα τέτοιο έργο, έστω και την δωδέκατη ώρα.

Τύπος, ΜΜΕ και πολιτιστικές δραστηριότητες

Για μια ολόκληρη εικοσιπενταετία, από το 1950, οι Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες ενημερώνονταν και μορφώνονταν από τη μοναδική ελληνική εφημερίδα που κυκλοφορούσε τότε στην Ουγγαρία, τον *Λαϊκό Αγώνα*. Η εφημερίδα αυτή στις αρχές ήταν καθημερινή, ενώ κατόπιν κυκλοφορούσε δύο φορές την εβδομάδα. Μεταξύ των συντακτών της ήταν και ο διακεκριμένος συγγραφέας Δημήτρης Χατζής. Σημαντικό ρόλο, από το 1949 ως το 1983, στη συνένωση των οικογενειών και, αργότερα, στην εκλαΐκευση της ελληνικής μουσικής και λογοτεχνίας, διαδραμάτισε η ελληνική εκπομπή της Ουγγρικής Ραδιοφωνίας.

Στο πλαίσιο του Πολιτιστικού Συλλόγου Ελλήνων Ουγγαρίας λειτουργούσε το χορευτικό συγκρότημα *Σύλλογος* της Αφροδίτης Αγγελίδου και το μουσικό συγκρότημα *Μπουζούκι*, με υπεύθυνο τον Νίκο Σερταρίδη. Ένα από τα πιο γνωστά σε όλη την Ουγγαρία μουσικά συγκροτήματα είναι ο *Συρτός*, του Ανδρέα Λεχούδη, που εξακολουθεί ακόμα την καλλιτεχνική του δράση, συχνά σε συνεργασία με άλλα που συγκροτήθηκαν αργότερα (*Μασκαράδες*, *Ταβέρνα*, *Θάλασσα*, *Ζεφς* κ.ά.). Τα χορευτικά συγκροτήματα *Ήλιος*, *Ελληνισμός*, *Καρνάτιδες*, *Χελιδονάκι* και από το χωριό *Μπελογιάννης*, που συγκροτήθηκαν στη δεκαετία του 1990, διατηρούν και διαδίδουν τους ελληνικούς χορούς στην Ουγγαρία.

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ελλήνων Ουγγαρίας άρχισε, γύρω στα 1990, να οργανώνει, σε συνεργασία με τον Επιστημονικό Σύνδεσμο Ελληνοουγγρικής Φιλίας (με πρόεδρο τον Αγαμέμνονα Μακρή και γενικό γραμματέα τον πανεπιστημιακό Κάλμαν Σαμπό), ενδιαφέρουσες φιλολογικές και μουσικές βραδιές. Ο σύλλογος άρχισε από το 1984 να εκδίδει και ένα *Ενημερωτικό Δελτίο*, που αναπτύχθηκε σε ετήσιο περιοδικό με τον τίτλο *Ελληνισμός* με συντάκτες αρχικά τον Χριστόφορο Αθανασίου και στη συνέχεια την Ευαγγελία Τσαρούχα. Μετά τη δημιουργία των μειονοτικών αυτοδιοικήσεων άλλαξαν οι όροι, αφού τις σημαντικότερες από τις δραστηριότητες αυτές ανέλαβαν πια οι Αυτοδιοικήσεις. Έτσι, από τον Απρίλιο του 1995 η Αυτοδιοίκηση της Βουδαπέστης άρχισε την έκδοση ενός δίγλωσσου τριμηνιαίου *Ενημερωτικού Δελτίου*, με αρχισυντάκτη τον Φίλιππο Παπαδόπουλο. Από το 2002 τη σύνταξή του την ανέλαβε ο Χριστόφορος Αθανασίου, οπότε το *Ενημερωτικό Δελτίο* μετατράπηκε σε μηνιαίο περιοδικό με τον τίτλο *Ελληνισμός*. Στα τέλη του 1995 άρχισε και η έκδοση ενός τριμηνιαίου δίγλωσσου περιοδικού της Αυτοδιοίκησης Ελλήνων Ουγγαρίας, με τον τίτλο *Καφενείο. Χώρος πολιτικής και πολιτιστικής συζήτησης*, όπου, εκτός την εκλαίκευση και τη διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας και γενικά του ελληνικού πολιτισμού, παρουσιάζεται και πλούσιο ιστορικό υλικό για τους Έλληνες της Ουγγαρίας, της πρώτης και της δεύτερης περιόδου. Στο μεταξύ η ουγγρική τηλεόραση εγκαινίασε και μια μηνιαία εκπομπή για τις μικρές αναγνωρισμένες μειονότητες (Αρμενίους, Βουλγάρους, Έλληνες, Ουκρανούς, Πολωνούς, Ρουθίνους). Η ουγγρική ραδιοφωνία επίσης καθιέρωσε μισή ώρα εβδομαδιαία ελληνική εκπομπή, με συντάκτρια την Αντιγόνη Σαμπό-Νάγκι.

Η ελληνική παροικία συμμετέχει επίσης ενεργά και στη θρησκευτική ζωή των Ορθόδοξων της Ουγγαρίας. Στις 19 Μαΐου 1996 εγκαινιάστηκε από τον μητροπολίτη Αυστρίας, Έξαρχο Ουγγαρίας και Μεσευρώπης Μιχαήλ η νέα ελληνική εκκλησία της κοινότητας *Μπελογιάννης*, ο ναός του Μεγαλομάρτυρα Δημητρίου και των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης, έργο του αρχιτέκτονα Αδάμ Δημητρίου. Το 2000, στη χιλιετηρίδα του ουγγρικού κράτους, επισκέφτηκε επίσημα την Ουγγαρία και ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαίος, ο οποίος κήρυξε αγίους της ορθόδοξης εκκλησίας τον Ιερόθεο, πρώτο επίσκοπο, και τον Άγιο Στέφανο, πρώτο βασιλιά της Ουγγαρίας.

Η διάδοση της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας σήμερα

Ένα από τα πρώτα βήματα της Αυτοδιοίκησης των Ελλήνων της Ουγγαρίας αφορούσε στον τομέα της Εκπαίδευσης. Με τη βοήθεια των αποφοίτων του Τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών της Έδρας Ελληνικής Γλώσσας και Φιλολογίας του πανεπιστημίου της Βουδαπέστης, αναδιοργάνωσε τα μαθήματα της γλώσσας στο πλαίσιο του σαββατοκυριακάτικου συστήματος του Υπουργείου Παιδείας. Κατάρτισε πρόγραμμα διδασκαλίας και άρχισε να το πραγματοποιεί με τους αποφοίτους, στην πλειοψηφία τους ομογενείς καθηγητές, χωρίς δασκάλους. Με τη μεσολάβηση, εξάλλου, της ελληνικής πρεσβείας στη Βουδαπέστη, το ελληνικό υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων άρχισε να στέλνει καθηγητές στην Ουγγαρία, οι οποίοι στελέχωναν σεμινάρια μετεκπαίδευσης στους εκπαιδευτικούς του Πολιτιστικού Συλλόγου. Ο πρώτος αποσπασμένος δάσκαλος διορίστηκε στο

σχολείο του χωριού *Μπελογιάννης*, και σύντομα συμπληρώθηκε και το εκπαιδευτικό προσωπικό του σαββατοκυριακάτικου σχολείου με μια αποσπασμένη δασκάλα. Παρά τον τίτλο του, τα μαθήματα του σαββατοκυριακάτικου γίνονται από τη Δευτέρα ως την Πέμπτη καθημερινά τα απογεύματα. Ο αριθμός των μαθητών κυμαίνεται στους 200. Για παράδειγμα, στο σχολικό έτος 2001-2002 είχαν εγγραφεί 196, και 198 μαθητές το 2002-2003.

Παράλληλα με τη διδασκαλία οι καθηγητές, σε συνεργασία με την Εκπαιδευτική Επιτροπή Μειονοτήτων, κατάρτισαν και το πρόγραμμα διδασκαλίας ελληνικής γλώσσας και λαογνωσίας από την πρώτη ως τη δωδέκατη τάξη, το οποίο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα του ουγγρικού υπουργείου Παιδείας. Από την Ελλάδα εφοδιάστηκε το σχολείο με τα απαραίτητα βιβλία, οι αποσπασμένοι δάσκαλοι αυξήθηκαν, γράφηκαν και τα σχετικά εγχειρίδια (π.χ. η *Λαογνωσία*, της Αντιγόνης Σαμπό-Νάγκι) για τα παιδιά του Δημοτικού. Από την 1η Σεπτεμβρίου 2004 το σχολείο λειτουργεί ως επίσημα αναγνωρισμένο δωδεκατάξιο Συμπληρωματικό Σχολείο Ελληνικών. Κέντρο του Συμπληρωματικού Σχολείου είναι η Βουδαπέστη, στο χώρο της Αυτοδιοίκησης. Το Συμπληρωματικό Σχολείο έχει παραρτήματα στις πόλεις Μίσκολτς, Σέγκεντ, Πετς, Ταταμπάνια, Ντουναουιβάρος (πρώην Σταλινβάρος). Στο σχολικό έτος 2004-2005 είχε 230 και στο 2005-2006 228 μαθητές. Από το σχολικό έτος 2005-2006 υπάρχουν και νηπιαγωγοί στην ελληνική κοινότητα της Ουγγαρίας, μία νηπιαγωγός στο χωριό *Μπελογιάννης* και μία στη Βουδαπέστη.

Στην Αυτοδιοίκηση Ελλήνων υπάγεται και το Ινστιτούτο Ερευνών Ελλήνων Ουγγαρίας, που ιδρύθηκε το 2004 και διευθύνεται από τον καθηγητή κοινωνιολογίας Νίκο Φωκά. Το Ινστιτούτο οργάνωσε ποικίλα συνέδρια, συμπόσια, συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις, που προέβαλαν την ιστορία και τον πολιτισμό των Ελλήνων της Ουγγαρίας, αλλά και τις ελληνοουγγρικές σχέσεις. Οργανώνει, επίσης, και άλλες ανάλογες εκδηλώσεις, όπως π.χ. *Ημέρες Ελληνικού Πολιτισμού '98*, στη διάρκεια της οποίας πραγματοποιήθηκε σημαντική καλλιτεχνική και φωτογραφική έκθεση με έργα των καλλιτεχνών που έζησαν και ζουν στην Ουγγαρία (των Μέμου Μακρή, Κλειώς Μακρή, Ζιζής Μακρή, Ανδρέα Παπαχρίστου, Στέλιου Παπαγεωργίου, Ρήγα Χοντροματίδη, Ευδοξίας Σίδου, Γιώργου Τζώρτζογλου κ.ά.). Η Αυτοδιοίκηση, εξάλλου, των Ελλήνων Ουγγαρίας υποστήριξε οικονομικά την έκδοση βιβλίων συμπαροίκων, αλλά και η ίδια εξέδωσε τρεις δίγλωσσες ανθολογίες και άλλα έργα, καλύπτοντας το κενό που δημιουργήθηκε με την κατάργηση των κρατικών εκδοτικών οίκων στον τομέα της διάδοσης της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

